

**ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ
ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ
УКРАЇНИ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. Державна підтримка проблемних регіонів в Україні.....	5
2. Державні стратегічні завдання і пріоритетні напрями з їх реалізації.....	19
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42
ДОДАТКИ.....	44

ВСТУП

Тривалий період часу з 1991 по 2016 рр. соціально-економічний розвиток регіонів України характеризувався поглибленою диференціацією та стійкою нерівномірністю. Значна кількість напівпериферійних та периферійних регіонів потребує підтримки з боку держави, спрямованої на вирівнювання тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів-лідерів та проблемних регіонів, а також впровадження механізму сприяння господарської діяльності у полюсах економічного зростання. Впровадження цих заходів потребує відповідного теоретико-методологічного забезпечення, що й зумовило вибір теми магістерської роботи.

Проблеми просторового розвитку регіонів країни досліджували Ф. Айдало, П. Бакланов, Р. Буайє, А. Браманти, М. Гроссетті, Л. Дмитришин, П. Кругман, Г. Лаппо, П. Мінкар та О. Дем'яненко, Г. Мюрдаль, М. Фуджита та ін.

Теоретико-методичні аспекти формування інноваційних поштовхів для поживлення економічного зростання у проблемних периферійних регіонах представлені в роботах Е. Венаблеса, О. Гонти, Н. Кондратенко, Л. Суарес-Вілла, Дж. Харріса, Б. Хорєва, Ю. Шаталіна.

Разом з тим, проблеми скорочення нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів України й визначає актуальність даного дослідження.

Мета наукової роботи полягає в обґрунтуванні сучасних інструментів державної підтримки соціально-економічного розвитку регіонів України.

Для досягнення мети в роботі необхідно визначити сучасні інструменти державної підтримки соціально-економічного розвитку регіонів України.

Об'єктом дослідження є процес просторового соціально-економічного розвитку регіонів України.

Предметом дослідження виступають інструменти державної підтримки соціально-економічного розвитку регіонів України.

Методологія роботи базується на теоріях та концепціях соціально-

економічного та просторового розвитку регіонів. Отримання наукових результатів базувалося на використанні таких методів та прийомів: аналізу та синтезу, індукції та дедукції – для узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду й обґрунтування напрямів державної підтримки вирівнювання просторового соціально-економічного розвитку регіонів.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативно-правові акти України та інших країн; статистичні дані Державного комітету статистики України, міжнародних аналітичних та рейтингових агенцій, а також інші джерела.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в систематизації сучасних інструментів державної підтримки соціально-економічного розвитку регіонів України.

1. Державна підтримка проблемних регіонів в Україні

Обґрунтування напрямів державної підтримки проблемних регіонів в Україні, що формуються в рамках центр-периферійних відносин, має відбуватися з урахуванням законодавчого забезпечення.

В Україні діє наступна система ієрархії законодавства (додаток А).

Як видно з додатку А, перше місце в ієрархії законодавства України займають акти та конвенції, ратифіковані Верховною Радою України. Потім йде Конституція України, яка є основним законом держави. На наступному місці розмістилися кодекси законів (Цивільний, Кримінальний, Цивільний процесуальний, Адміністративно-процесуальний та інші), а також велика кількість Законів України. За ними наслідують Укази Президента України, які є обов'язковими для виконання Кабінетом Міністрів України. Далі йдуть безпосередньо постанови самого Кабінету Міністрів України. На наступному місці нормативно-правові акти міністрів, інших центральних органів державної влади в межах їх повноважень. Завершує ієрархічний ланцюжок законодавства України нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування.

Грунтуючись на діючому в Україні законодавстві по регіональному розвитку пропонується наступна структурно-логічна модель його дослідження (Додаток Б).

Як видно з рис. 1.2, нормативно-правове законодавство з регіонального законодавства в Україні в першу чергу розподіляється на базове (Конституція України, Закони України (кодекси законів), Укази Президента України), регламентуюче (Постанови Кабінету Міністрів України), науково-методичне забезпечення (нормативно-правові акти міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади).

Базове законодавство забезпечує вибір регіональної політики, формування стратегії регіонального розвитку та основні складові її реалізації. При цьому нормативно-правове забезпечення регіонального розвитку повинно охоплювати основні функції державного управління:

прогнозування, оцінки і моніторингу, планування, організації, контролю, а також об'єкти управління: регіони, райони, міста і громади.

Механізм реалізації стратегії регіонального розвитку складається з організаційного, інструментального та фінансового забезпечення.

Організаційне забезпечення включає в себе: центральні органи виконавчої влади, регіональні органи виконавчої влади і регіональні інституції (агенції регіонального розвитку, кластери, технопарки, технологічні платформи, центри трансферту технологій та інше).

Інструментальне забезпечення складається з: програми (плану) заходів з реалізації стратегії, програми подолання депресивного стану територій, державні та регіональні цільові програми, регіональні угоди, угоди з державно-приватного партнерства і інвестиційні проекти.

Фінансове забезпечення включає в себе: кошти місцевих бюджетів, субвенції, трансферти, кошти державного фонду регіонального розвитку, міжнародну технічну допомогу, кредитні займи, кошти приватних інвесторів.

Ґрунтуючись на наведеному вище проаналізуємо еволюцію нормативно-правового забезпечення та його реалізації в Україні в сфері регіонального розвитку, особливо у його застосуванні до вирішення проблемності соціально-економічного розвитку регіонів країни.

Аналіз законодавства України з регіонального розвитку за період 1991-початок 2016 рр. свідчить, що його умовно можна поділити на чотири етапи: I етап (1991 –1999 рр.); II етап (2000 – 2004 рр.); III етап (2005 – 2013 рр.); IV етап (з 2014 р. по теперішній час).

На першому етапі (1991 – 1999 рр.) в Україні була фактично відсутня системна державна політика регіонального розвитку. Вона носила епізодичний і фрагментальний характер.

З прийняттям у 1996 р. Конституції України почалося формування законодавчого поля в країні з питань регіонального розвитку. Згідно ст. 116 Кабінет Міністрів України повинен розробити і здійснювати загально-державні програми економічного, соціального, науково-технічного і культурного розвитку країни. В той же час ст. 119 за місцевими державними

адміністраціями закріплено забезпечення на відповідній території формування та виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку та інших.

У 1997 – 1998 рр. були прийняті Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» і «Про місцеві адміністрації». У цих нормативно-правових актах було встановлено основи народовладдя і безпосередньо участі громадян в управлінні державними та місцевими справами.

У ст. 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до повноважень місцевих державних адміністрацій в галузі соціально-економічного розвитку належить розробка проектів програм соціально-економічного розвитку і подання їх на затвердження відповідній раді, забезпечення їх виконання.

У ст. 17 Закону України «Про місцеві державні адміністрації та ст. 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено повноваження місцевих державних адміністрацій в галузі соціально-економічного розвитку шляхом розробки проектів програм, їх затвердження відповідними радами, з подальшим забезпеченням їх виконання.

У 1997 р. Міністерством економіки України схвалені «Методичні рекомендації з розробки програм соціально-економічного розвитку регіону», в яких визначені принципи та методи розроблення проектів зазначених програм. Вченою Радою Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України схвалені «Методичні рекомендації з розробки програм соціально-економічного і культурного розвитку міста та адміністративного району».

Наведені вище нормативно-правові акти відносяться до науково-методичного забезпечення і визначають функцію державного управління – «планування».

На даному ж етапі розвитку регіонального законодавства Президент України випустив два укази у 1997 р. «Про щорічне послання Президента до Верховної ради» і у 1999 р. «Про впровадження системи стратегічного планування і прогнозування».

В Указі Президента України «Про щорічне послання Президента України до Верховної Ради» визначено роль та місце послань Президента України в реалізації його конституційних повноважень, порядку їх підготовки і реалізації передбачених в них заходів. Згідно Указу щорічні Послання Президента України до Верховної Ради України є офіційними документами глави держави, у яких на основі аналізу внутрішнього і зовнішнього становища України визначаються найважливіші напрями економічного, політичного і соціального розвитку, передбачаються заходи щодо неухильного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, вдосконалення нормативних механізмів регулювання системних відносин.

В Указі Президента України «Про впровадження системи стратегічного планування і прогнозування» передбачається утворення в Національному інституті стратегічних досліджень Центру інформаційних ресурсів і технологій, на який покладено функції організаційного інформаційного забезпечення та науково-аналітичного супроводження діяльності Ради національної безпеки і оборони України щодо впровадження системи стратегічного планування і прогнозування у сфері економічної та інформаційної безпеки.

Таким чином на першому етапі формування системи державного управління регіональним розвитком в Україні не були закладені підвалини цього процесу – нормативно-правове забезпечення.

На цьому ж етапі в країні не було розроблено і практичного документу регіонального розвитку (стратегії або програми). З моменту отримання незалежності України у 1999 р. вперше було розроблено обґрунтований документ стратегічного рівня – програма «Україна – 2010», але вона на офіційному рівні не була затверджена і реалізована.

Ні в одному з наведених вище нормативно-правових актів практично не згадується про проблемні регіони в країні.

На другому етапі (2000 – 2004 рр.) також не було сформоване системне базове нормативно-правове забезпечення формування державної регіональної політики в Україні.

У 2000 р. було прийнято Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць (областей, районів, міст). Законом передбачається розробка наступної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку (Додаток В).

Прогнозна функція державного регіонального управління в подальшому періоду, що аналізується, одержала своє продовження в Постанові Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету», яка вийшла в 2003 р. Цією Постановою було встановлено порядок розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету, визначено структуру прогнозних і програмних документів різного строку та ієрархічності, а також перелік галузей економіки, для яких розробляється прогноз на середньостроковий період та програма.

Наведені вище нормативно-правові акти спрямовані були також і на реалізацію функції державного регіонального управління – «складання стратегічних документів».

Крім того, у цей же період, було прийнято цілу низку нормативно-правових актів різного рівня ієрархії, які реалізують функцію «планування» і «оцінки та моніторингу державного управління».

У 2002 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про генеральну схему планування території України». Цим Законом визначено пріоритети та концептуальні вирішення планування і використання території країни, вдосконалення системи розселення та

забезпечення сталого розвитку населених пунктів, розвитку виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури, формування національної екологічної мережі.

Положення генеральної схеми відповідають принципам заключних документів Конференції Організації Об'єднаних Націй з розвитку населених пунктів (ХАБІТАТ-II) та відповідним рекомендаціям Європейської економічної комісії ООН і Ради Європи.

У цьому Законі вперше було визначено території, розвиток яких потребує державної підтримки, до них було віднесено:

– території з критичним рівнем виробничо-містобудівного освоєння природно-техногенної небезпеки і низьким рівнем забезпеченості природними ресурсами;

– території із значним природоохоронним, рекреаційним, оздоровчим, історико-культурним потенціалом, високим рівнем виробничо-містобудівного освоєння та природно-техногенної небезпеки;

– території із значним природоохоронним, рекреаційним, оздоровчим та історико-культурним потенціалом і низьким рівнем розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури і природно-техногенної небезпеки;

– території з високим рівнем радіаційного забруднення.

Генеральна схема використовується у процесі підготовки прогнозів і державних програм економічного і соціального розвитку, схем розвитку окремих галузей економіки, інших державних програм з питань охорони земель, охорони здоров'я, охорони природи, розвитку інженерно-транспортної інфраструктури, збереження історико-культурної спадщини, розвитку туризму, прийняття рішень щодо регулювання використання територій загальнодержавного значення.

У 2002 р. Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України були затверджені «Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку», які встановили єдиний порядок та основні методичні засади розроблення Радою міністрів АР Крим, областями, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями

регіональних стратегій розвитку. Згідно цього документу у регіональних стратегіях розвитку визначаються цілі, завдання, пріоритети, напрями сталого економічного і соціального розвитку АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя на середньостроковий (4-6 років) та довгостроковий (10-15 років) періоди.

У Методичних рекомендаціях зазначено, що регіональні стратегії розвитку є основою для розроблення:

- середньострокових програм економічного і соціального розвитку регіонів;
- щорічних програм економічного і соціального розвитку регіонів;
- угод між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою АР Крим, областями, Київською та Севастопольською міськими радами щодо регіонального розвитку.

Методичними рекомендаціями передбачається визначення частини регіону, у межах яких показники економічного розвитку, соціального забезпечення, екологічного стану за критеріями, визначеними законодавством, значно нижчі ніж відповідні середні показники в державі – державні території, а також засоби подолання депресивності.

Головними інструментами реалізації регіональних стратегій розвитку в документі визначено послідовне розроблення програм та угод регіонального розвитку.

У Методичних рекомендаціях запропоновано механізм реалізації регіональних стратегій розвитку, який складається з нормативно-правового, організаційного і фінансово-економічного, кадрового, інформаційного, науково-проектного забезпечень.

Для реалізації функції державного регіонального управління «Оцінки та моніторингу стану соціально-економічного розвитку регіонів» у 2004 р. Кабінетом Міністрів України була затверджена «Методика визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів».

Першим нормативним документом, який започаткував в 2001 р. формування державної регіональної політики в Україні є Указ Президента

України «Про Концепцію державної регіональної політики». Він носить декларативний характер, але ставить певні задачі, які потрібно вирішити в найближчий час, щоб започаткувати державну регіональну політику в країні.

Так, в цьому документі констатується факт, що в Україні значно збільшилася територіальна диференціація рівня економічного розвитку та можливостей соціального забезпечення громадян, що призводить до суттєвих негативних наслідків.

Головною метою регіональної політики в Концепції проголошено створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дійовості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Для поліпшення державного регулювання у сфері реалізації державної регіональної політики у Концепції передбачається:

- удосконалити державне стратегічне регіональне планування;
- розбудувати інфраструктуру регіонального розвитку, зокрема регіональні агентства розвитку;
- стимулювати розвиток регіонів чи їх частин, у межах яких показники економічного розвитку та соціального забезпечення громадян за критеріями, визначеними законодавством значно нижчі, ніж відповідні середні показники в державі (депресивні території);
- планування та фінансування видатків бюджетів усіх рівнів на заходи з соціального захисту та утримання об'єктів соціальної сфери здійснювати на програмно-цільовій основі;
- визначити центральний орган виконавчої влади з питань регіональної політики і підтримки місцевого самоврядування;

– запровадити на конкурсних засадах розміщення у регіонах державних інвестиційних коштів.

З метою реалізації Концепції у цьому ж таки 2001 р. вийшло розпорядження Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Концепції державної регіональної політики, яке передбачало низку заходів:

– розроблення «Державної стратегії регіонального розвитку на 2003-2011 рр.» (термін виконання – 2003 р.);

– розроблення «Методики формування регіональних стратегій розвитку» (IV кв. 2001 р.);

– розроблення та сприяння прийняття проекту Закону України «Про генеральну схему планування території України» (IV кв. 2001 р. – III кв. 2002 р.);

– розроблення та сприяння прийняття проекту Закону України «Про засади стимулювання розвитку регіонів та депресивних територій (IV кв. 2001 р. – 2002 р.);

– розроблення відповідних нормативно-правових актів з: порядку визначення граничних рівнів критеріїв, за якими території визначаються депресивними; порядку визначення депресивного стану територій; порядку формування, розгляду, затвердження фінансування, контролю за виконанням програми подолання депресивного стану територій; порядку запровадження договірних засад у відносини між центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування щодо здійснення спільних заходів із розвитку регіонів (протягом 3-х місяців після прийняття Закону України «Про засади стимулювання розвитку регіонів та депресивних територій);

– розроблення проекту Указу Президента України «Про створення агентств регіонального розвитку» (IV кв. 2001 р.).

Треба зазначити, що більшість з намічених у Розпорядженні Кабінету Міністрів України заходів щодо реалізації Концепції державної політики в установлені терміни не були виконані.

Для забезпечення реалізації державної політики в Україні в 2004 р. був прийнятий Закон України «Про державні цільові програми», який визначає

засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм.

У 2004 р. Президентом України було офіційно затверджено першу в країні «Стратегію економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки)» Шляхом європейської інтеграції. У цьому документі були визначені стратегічні пріоритети у економічній, соціальній і політичних сферах соціального життя країни.

У Стратегії цілий розділ присвячений державній регіональній політиці. Метою державної регіональної політики визначено створення умов для динамічного, збалансованого розвитку територій, усунення основних регіональних диспропорцій.

Стратегічними орієнтирами державної регіональної політики визначено наступні:

1. Зміцнення потенціалу регіонів та підвищення їхньої конкурентоспроможності;
2. Розбудова виробничої, транспортної і ринкової інфраструктури, сприяння розвитку підприємництва, реалізація інноваційної політики в регіонах;
3. Реалізація інноваційної політики в регіонах;
4. Забезпечення всебічного розвитку людського потенціалу регіонів;
5. Удосконалення механізмів управління регіональним розвитком.

У Стратегії визначено, що ключовим завданням державної регіональної політики України є зменшення регіональних економічних та соціальних диспропорцій.

До основних заходів державного стимулювання розвитку депресивних територій віднесено наступні:

- вироблення офіційних критеріїв надання територіям статусу депресивної та інструментарію державної політики щодо цих територій;
- цільове спрямування державних капітальних вкладень у розвиток виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури депресивних регіонів;

- надання державної підтримки, зокрема фінансової, малим підприємствам, сприяння формуванню інфраструктури розвитку підприємства;
- спрямування міжнародної технічної допомоги на розв'язання актуальних соціально-економічних та екологічних проблем;
- сприяння зайнятості населення, забезпечення цільового фінансування програм перекваліфікації трудових ресурсів;
- встановлення обґрунтованого співвідношення між частками інвестиційних ресурсів, які спрямовуються на стимулювання динамічного зростання регіонів і на зменшення регіональних відмінностей;
- визначення гранично допустимого рівня міжрегіональної та внутрішньо регіональної диференціації, запровадження відповідного моніторингу на державному і регіональному рівнях;
- запровадження механізму інвестиційного стимулювання розвитку депресивних територій;
- запровадження принципу додатковості, коли державні ресурси щодо вирішення регіональних проблем розвитку розглядаються як додаткові до ресурсів, що акумулюються регіоном самостійно;
- встановлення правової відповідальності як Уряду, так і місцевих органів влади за виконання взятих ними зобов'язань щодо регіонального розвитку.

На третьому етапі (2005 – 2013 рр.) еволюції державної регіональної політики в Україні було зроблено суттєвий крок вперед у порівнянні з попередніми двома етапами.

Так у 2005 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». Цей Закон став першим нормативним актом в країні, у якому було визначено принципіальні основи державної регіональної політики.

У Законі під стимулюванням розвитку регіонів розуміється комплекс правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку регіонів на основі поєднання

економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу регіонів в інтересах їх жителів та держави в цілому.

Однією з задач стимулювання розвитку регіонів у Законі визначено подолання депресивного стану окремих територій.

Депресивні території поділяються на такі групи: регіон; промисловий район, сільський район; місто обласного, республіканського в АР Крим, значення.

Згідно Закону територія може бути визначена депресивною в порядку, встановленому ст. 10, у разі якщо соціально-економічні показники її розвитку відповідають одночасно всім умовам, визначеним відповідним пунктом частини другої цієї статті для такої групи територій.

Граничні рівні відхилення соціально-економічних показників розвитку територій, передбачених пунктами 2-4 частини другої цієї статті, від середніх показників розвитку територій відповідних груп визначаються Кабінетом Міністрів України.

Законом [1] визначено наступні показники визначення стану депресивності різного виду територій в Україні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Показники, які визначають стан депресивності територій в Україні

Види депресивних територій	Критерії стану депресивності
Регіон	За останні 5 років середній показник обсягу ВРП (до 2004 р. – обсягу ВДВ) на одну особу є найнижчим
Промисловий район	За останні 3 роки рівень зареєстрованого безробіття та частка зайнятих у промисловості є значно вищими, а обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу та рівень середньомісячної заробітної плати є значно нижчим за відповідні середні показники розвитку територій цієї групи
Сільський район	За останні 3 роки щільність сільського населення, коефіцієнт природного приросту населення, рівень середньомісячної заробітної плати та обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) на одну особу є значно нижчим, а частка зайнятих у сільському господарстві є значно вищою за відповідні середні показники розвитку територій цієї групи
Місто обласного, республіканського значення	За останні 3 роки рівень зареєстрованого, зокрема довгострокового, безробіття є значно вищим, а рівень середньомісячної заробітної плати є значно нижчим за відповідні середні показники розвитку територій

Кабінет Міністрів України за результатами моніторингу визнає території, яким надається статус депресивних.

Ст. 11 Закону [1] передбачає розроблення і затвердження Кабінетом Міністрів України програми подолання стану державної території.

Фінансування стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій здійснюється за рахунок коштів, передбачених на цю мету в законах України про Державний бюджет України та рішеннях про місцеві бюджети та інших джерел.

Сума коштів, що передбачається на фінансування всіх програм подолання депресивності територій протягом одного року з державного бюджету, не може бути меншою, ніж 0,2% доходної частини державного бюджету за відповідний період.

У 2006 р. Кабінет Міністрів України видав Розпорядження «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» [2]. Згідно Концепції система прогнозних і програмних документів включає наступне (додаток Г).

Таблиця 1.2

Система прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України

Період (років)	Об'єкт		
	країна	регіони	галузі (види економічної діяльності)
1	2	3	4
Послання Президента України до народу; Щорічні по позачергові Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище			
Довгостроковий (понад 5 років)	Стратегія економічного та соціального розвитку України	Державна стратегія регіонального розвитку; Регіональні стратегії розвитку АР Крим, областей, м. Києва і Севастополя	Стратегії розвитку галузей економіки (сфер діяльності) (у разі необхідності)

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4
Середньо- строковий (до 5 років)	Програма діяльності КМУ Прогноз економічного та соціального розвитку України Основні напрями бюджетної політики і прогноз показників зведеного та державного бюджетів в Україні Державні цільові програми	Прогноз економічного та соціального розвитку АР Крим, областей, м. Києва і Севастополя (за рішенням місцевих органів влади)	
	Стратегічні плани роботи центральних органів виконавчої влади		
Коротко- строковий (один рік)		Бюджети адміністративно-територіальних одиниць та програм їх соціально-економічного розвитку	
	Основні напрями економічної політики України Прогноз економічного та соціального розвитку України Основні задачі грошово-кредитної політики на наступні і подальші роки Основні напрями бюджетної політики Державний бюджет України План дій КМУ щодо виконання програми діяльності КМУ Річний план роботи центральних органів виконавчої влади		

Для реалізації функції державного управління «оцінки та моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів» Кабінетом Міністрів України було прийнято низку постанов. Так, у 2005 р. Постановою Кабінету Міністрів України «Про запровадження моніторингу результатів діяльності Кабінету Міністрів України та Ради міністрів АР Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій» передбачається наступна система показників соціально-економічного розвитку регіонів (табл. 1.2).

Показники соціально-економічного розвитку регіонів за компонентами

Компонента	Кількість показників за строком		
	щороку	щоквартально	щомісячно
1	2	3	4
Темп зростання (зменшення) ВРП	1	–	–
Реальний сектор	4	2	2
Інвестиційна та зовнішньоекономічна діяльність	2	7	3
Фінансовий сектор	–	1	5
Соціальний сектор	–	4	7
Споживчий ринок	–	–	4
Злочинність	–	–	1
Розвиток малого бізнесу	11	–	–
Разом	18	14	22

У 2007 р. Постановою Кабінету Міністрів України «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку АР Крим, областей, м. Києва та Севастополя» була запропонована наступна система показників соціально-економічного розвитку регіонів (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Показники соціально-економічного розвитку регіонів за компонентами

Компонента	Кількість показників за строком		
	щороку	щоквартально	щомісячно
Індекс фізичного обсягу ВРП	1	–	–
Сфера реального сектору	1	2	2
Сфера інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності	5	7	3
Сфера державних фінансів та фінансових результатів діяльності підприємств	–	1	7
Сфера соціального сектору	–	3	7
Сфера споживчого ринку	–	–	4
Сфера розвитку малого бізнесу	5	–	3
Сфера екології	–	–	8
Разом	12	13	34

2. Державні стратегічні завдання і пріоритетні напрями з їх реалізації

Функція державного управління «планування» в період, що аналізується, була реалізована шляхом затвердження у 2006 р. Кабінетом

Міністрів України «Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року».

Метою Державної стратегії – 2015 є створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів; забезпечення їх сталого розвитку на сучасній технологічній основі, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення.

У Державній стратегії – 2015 встановлені наступні стратегічні завдання і пріоритетні напрями з їх реалізації (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Стратегічні завдання і пріоритетні напрями з їх реалізації [3]

Стратегічні завдання	Пріоритетні напрями
Регіон	За останні 5 років середній показник обсягу ВРП (до 2004 р. – обсягу ВДВ) на одну особу є найнижчим
Підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу	Реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі Розбудова та модернізація інфраструктури
Забезпечення розвитку людських ресурсів	Забезпечення високих стандартів навчання, доступного для працівників протягом усього періоду їх виробничої діяльності Активізація співпраці у сфері освіти і науки Забезпечення повної зайнятості працездатного населення
Розвиток міжрегіонального співробітництва	Розширення міжрегіональної економічної взаємодії Розвиток транспортного, у тому числі європейського співробітництва
Створення інституціональних умов для регіонального розвитку	Розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад Реформування адміністративно-територіального устрою Узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку регіонів Створення, з урахуванням досвіду країн ЄС, сучасної ефективної системи державного управління регіональним розвитком

У Державній регіональній стратегії – 2015 були встановлені пріоритетні напрямки розвитку для всіх регіонів України (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Пріоритетні напрями розвитку регіонів України згідно Державної регіональної стратегії – 2015 [3]

Регіон	Пріоритетні напрямки розвитку															Разом
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
АР Крим	1	1	1	1	1	1										6
Вінницький	1	1	1	1			1	1								6
Волинський	1	1	1	1		1		1	1	1	1					9
Дніпропетровський		1			1	1	1					1				5
Донецький			1		1	1	1		1		1	1				7
Житомирський				1			1				1	1				4
Закарпатський	1	1			1			1								4
Запорізький	1	1		1	1						1					5
Івано-Франківський	1	1			1						1		1			5
Київський	1	1	1	1			1		1			1		1		8
Кіровоградський		1	1	1		1	1			1	1					7
Луганський		1	1		1	1	1		1			1				7
Львівський	1	1		1		1		1						1		6
Миколаївський	1	1		1	1		1				1					6
Одеська	1	1	1	1				1	1							6
Полтавський		1		1			1				1					4
Рівненський			1	1							1	1	1			5
Сумський		1	1	1			1	1								5
Тернопільський	1	1		1			1						1		1	6
Харківський		1	1				1	1	1			1	1		1	8
Херсонський	1	1	1	1	1		1		1							7
Хмельницький	1	1		1			1						1		1	6
Черкаський		1		1			1				1		1			5
Чернівецький	1	1	1	1	1			1	1							7
Чернігівський	1			1			1	1				1	1			6
м. Київ	1	1	1				1		1				1	1	1	8
м. Севастополь	1	1	1	1			1		1							6
Усього	17	23	15	20	10	7	18	9	10	2	10	8	8	3	4	

У табл. 2.2 наведено наступні пріоритетні напрямки для регіонів країни: 1 – курортно-рекреаційна сфера; 2 – транспорт і інфраструктура; 3 – енергозбереження та екологічні технології; 4 – АПК; 5 – водозабезпечення та захист території від підтоплення; 6 – енергетичні ресурси; 7 – високі технології; 8 – прикордонне співробітництво; 9 – житлово-комунальне господарство; 10 – гірничо-видобувна галузь; 11 – хімічна, нафтохімічна та інші базові галузі; 12 – Охорона навколишнього середовища; 13 – галузь зв'язку і телекомунікації; 14 – науково-виробничі кластери; 15 – високі технології в освіті та медицині.

Як видно з табл. 2.2 кількість визначених пріоритетних напрямків в регіонах країни варіював від 4 до 9. Найменша в Житомирській, Закарпатській і Полтавській областях, а найбільше – в Волинській області.

Найчастіше регіонам пропонувалися наступні пріоритетні напрямки розвитку: транспорт і інфраструктура (для 23 регіонів); АПК (20); високі технології (7); курортно-рекреаційна сфера (17); енергозбереження та захист територій від підтоплення (18).

У період, що аналізується, було прийнято одну постанову Кабінету Міністрів України та три накази Міністерства економіки України стосовно використання такого інструментарію реалізації як цільової програми.

У затвердженому в 2007 р. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та використання державних цільових програм» [4] визначено механізм розроблення, погодження, подання для затвердження та виконання державних цільових програм.

У 2007 р. вийшов наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Порядку обліку державних цільових програм» [5], в якому визначено єдиний механізм обліку цільових програм, а в Наказі «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм» [6] визначено основні принципи та методологічні основи щодо формування системи кількісних і якісних показників (індикаторів)

оцінки ефективності державних цільових програм з урахуванням специфіки окремих програм.

У Наказі Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання» [7], який вийшов у 2006 р., визначено механізм розроблення і погодження регіональних цільових програм, моніторинг та звітність про їх виконання.

Інструментарієм механізму реалізації регіонального розвитку є угоди щодо регіонального розвитку. У періоді, що аналізується, було прийнято дві постанови Кабінету Міністрів України, які присвячені цьому інструментарію.

У 2007 р. була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди» [8]. Цією Постановою було визначено порядок ініціювання, підготовки та підписання угоди щодо регіонального розвитку, а також проведення моніторингу її виконання. Постановою 2012 р. цей Порядок було удосконалено [9].

Законом України «Про державно-приватне партнерство» [10], який було прийнято в 2010 р., визначено організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі.

Під державно-приватним партнерством у Законі розуміється співробітництво між державою Україною, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування та юридичними особами, або фізичними особами – підприємцями, що здійснюється на основі договору [10].

Державно-приватне партнерство застосовується в таких сферах: 1) пошук, розвідки родовищ корисних копалин та їх видобування; 2) виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; 3) будівництво та/або експлуатація автострад, залізниць та інше; 4) машинобудування; 5) збір, очищення та розподілення води; 6)

охорона здоров'я; 7) туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт; 8) забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; 9) поводження з відходами, крім збирання та перевезення; 10) виробництво розподілення та постачання електричної енергії; управління нерухомістю; 11) надання соціальних послуг; 12) виробництво та впровадження енергозберігаючих технологій, будівництво та капітальний ремонт житлових будинків; 13) встановлення модульних будинків та будівництво тимчасового житла; 14) надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я; 15) управління пам'ятками архітектури та культурної спадщини [10].

Узгодження діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері державного стимулювання розвитку регіонів, виконання регіональних стратегій розвитку у Законі [11] передбачається здійснювати на основі угод щодо регіонального розвитку, які укладаються між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою АР Крим, областями, Київською, Севастопольською міськими радами і виконуються відповідно до цього Закону та інших актів законодавства.

Угода щодо регіонального розвитку передбачає:

- спільні заходи центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з реалізації в регіоні державної стратегії регіонального розвитку;
- спільні заходи центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з реалізації регіональної стратегії розвитку;
- порядок, обсяг, форми та строки фінансування спільних заходів, визначених сторонами, відповідно до Державного бюджету України та місцевих бюджетів;
- порядок інформування про реалізацію сторонами Угоди щодо регіонального розвитку;
- відповідальність сторін Угоди за невиконання або неналежне виконання передбачених нею заходів;

- порядок внесення змін до Угоди;
- порядок набуття чинності та строк дії Угоди.

У 2006 р. Кабінет Міністрів України своєю Постановою затвердив «Порядок здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними» [11].

Згідно Порядку [11] регіон визнавався депресивним, якщо протягом останніх п'яти років середні показники валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу наявного населення у фактичних цінах найнижчі у сукупності всіх регіонів.

Класифікація всієї сукупності районів в Порядку [11] на промислові та сільські проводиться відповідно до критерію частки зайнятих у промисловості та сільському господарстві.

Район визнається промисловим у разі перевищення частки зайнятих у промисловості над часткою зайнятих у сільському господарстві.

Район визнається сільським у разі перевищення частки зайнятих у сільському господарстві над часткою зайнятих у промисловості.

До переліку включаються [11]:

- промислові райони, для яких різниця між часткою зайнятих у промисловості району і найнижчим значенням такого показника в усій сукупності районів становить не більш як 25 відсотків варіаційного розмаху показника;
- сільські райони, для яких різниця між часткою зайнятих у сільському господарстві району і найнижчим значенням такого показника в усій сукупності районів становить не більш як 25 відсотків варіаційного розмаху показника.

З числа районів, що включаються до переліку, промисловими визначаються райони, які одночасно відповідають таким умовам [11]:

- відношення обсягу реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу наявного населення до обсягу реалізованої

сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) на одну особу наявного населення перевищує 1;

- обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу наявного населення становить не менш як 50 відсотків середнього показника в сукупності районів.

Інші включені до переліку райони ,які не відповідають умовам, вважаються сільськими.

У Порядку промисловий район визнається депресивним, якщо протягом останніх трьох років одночасно у сукупності всіх промислових районів [11]:

- рівень безробіття в районі найвищий;
- частка зайнятих у промисловості району найвища;
- обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу наявного населення в районі найнижчий;
- рівень середньомісячної заробітної плати в районі найнижчий.

Сільський район вважається депресивним ,якщо протягом останніх трьох років одночасно у сукупності всіх сільських районів [11]:

- щільність сільського населення в районі найнижча;
- коефіцієнт приросту населення в районі найнижчий;
- частка зайнятих у сільському господарстві району найвища;
- обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) на одну особу наявного населення в районі найнижчий;
- рівень середньомісячної заробітної плати в районі найнижчий.

Місто республіканського в автономній Республіці Крим або обласного значення визнається депресивним, якщо протягом останніх трьох років одночасно у сукупності всіх міст обласного (республіканського) значення [11]:

- рівень безробіття в місті найвищий;
- рівень довгострокового безробіття в місті найвищий;
- рівень середньомісячної заробітної плати і місті найнижчий.

У 2010 р. Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визначення територій депресивними» [12]. Цим нормативним актом продовжено подальше вдосконалення системи визначення територій в країні депресивними.

Так, у Порядку [12] території визначаються депресивними за результатами моніторингу, який здійснюється із застосуванням граничних рівнів середньомісячної заробітної плати, щільність сільського населення, коефіцієнт природного приросту населення, обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції на одну особу. Граничний рівень наведених вище показників визначається як добуток середнього показника розвитку території відповідної групи на коефіцієнт 0,75.

Для таких показників, як рівень зареєстрованого безробіття, частка осіб зайнятих у промисловості, частка осіб, зайнятих у сільському господарстві, рівень зареєстрованого, зокрема довготривалого безробіття. Граничний рівень визначається як добуток середнього показника розвитку територій відповідної групи на коефіцієнт 1,25.

Промисловий район може бути визначено депресивним у разі, коли відносно середніх показників розвитку територій цієї групи протягом останніх трьох років одночасно [12]:

- рівень зареєстрованого безробіття та частка осіб зайнятих у промисловості дорівнюють або вищі встановлених граничних рівнів таких показників;

- обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу та рівень середньомісячної заробітної плати одного найманого працівника дорівнюють або нижчі встановлених граничних рівнів таких показників.

Сільський район може бути визнано депресивним у разі, коли відносно середніх показників розвитку територій цієї групи протягом останніх трьох років одночасно [12]:

– щільність сільського населення, коефіцієнт природного приросту населення, рівень середньомісячної заробітної плати одного найманого працівника та обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції на одну особу дорівнюють або нижчі встановлених граничних рівнів таких показників;

– частка осіб, зайнятих у сільському господарстві дорівнює або вища встановленого граничного рівня показника.

Місто обласного, республіканського в АР Крим значення може бути визнано депресивним у разі, коли відносно середніх показників розвитку територій цієї групи протягом останніх трьох років одночасно: рівень зареєстрованого, зокрема довготривалого, безробіття дорівнює або вищий, а рівень середньомісячної заробітної плати одного найманого працівника дорівнює або нижчий встановленого граничного рівня відповідного показника.

Таким чином перелік і граничні рівні соціально-економічних показників різних видів територій для визначення стану їх депресивності має наступний вигляд (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Перелік соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів, міст обласного значення для визначення територій депресивними

Показники	Регіон	Промисловий район	Сільський район	Місто обласного значення	Граничний рівень показників
1	2	3	4	5	6
Обсяг ВРП на одну особу	+	–	–	–	є найнижчим у сукупності всіх регіонів
Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу	–		–	–	$\leq 0,75$
Середньомісячна заробітна плата найманого працівника	–	+	+	+	$\leq 0,75$
Щільність сільського населення, осіб на 1 кв. км.	–	–	+	–	$\leq 0,75$
Частка осіб зайнятих у промисловості	–	+	+	–	$\geq 1,25$
Частка осіб зайнятих у сільському господарстві	–	+	+	–	$\geq 1,25$

1	2	3	4	5	6
Рівень зареєстрованого безробіття	–	+	–	+	$\geq 1,25$
Рівень зареєстрованого довготривалого безробіття	–	–	–	+	$\geq 1,25$
Коефіцієнт природного приросту населення (скорочення)	–	–	+	–	$\leq 0,75$
Обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції на одну особу	–	–	+	–	$\leq 0,75$
Перелік районів на території яких перебувають у стадії закриття вугледобувні та вуглепереробні підприємства	–	+	–	–	–

У 2009 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів [13]. Запропонована у цій Постанові методика спрямована на проведення оцінки і порівняльного аналізу економічного стану та якості життя населення регіонів, міст з метою прийняття управлінських рішень на державному, регіональному та місцевому рівні, спрямованих на розв'язання проблеми міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів, районів, міст та запобігання поглибленню диференціації.

Об'єктом оцінки міжрегіональної диференціації в Методиці [13] є соціально-економічний розвиток АР Крим, областей, м. Києва та Севастополя.

Об'єктом оцінки внутрішньорегіональної диференціації є соціально-економічний розвиток міст республіканського АР Крим і обласного значення, регіонів, районів у м. Києві та Севастополі.

Для проведення оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів, районів, міст використовують такі методи, що визначають (табл. 2.4):

**Методи оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної
диференціації периферій [13]**

Метод	Формула
<p>Розбіжності між більш благополучними і найбільш проблемними регіонами, районами, містами</p>	$C_1 = \frac{X_{max1}}{X_{min1}},$ <p>де C_1 – величина диференціації i-го показника; X_{max1} – максимальне значення i-го показника серед визначених регіонів, районів, міст; X_{min1} – мінімальне значення i-го показника серед визначених регіонів, районів, міст;</p>
<p>Діапазон відхилення значення показників регіонів, районів, міст відносно їх середнього значення</p>	<p>I етап:</p> $\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{j=0}^n x_j,$ <p>де x_j – значення показника регіону, району, міста; $\bar{x}$ – середнє значення показників регіонів, районів, міст; n – кількість регіонів, районів, міст;</p> <p>II етап:</p> $C_B = K_K \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})^2,$ <p>де C_B – значення стандартного відхилення показників регіонів, районів, міст; $(x_j - \bar{x})$ – абсолютне відхилення значення показників регіонів, районів, міст від їх середнього значення;</p> <p>III етап:</p> $K_B = \frac{C_B}{\bar{x}}$

Для проведення оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації у Постанові пропонуються наступні показники (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Показники для проведення міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації регіонів, районів, міст [13]

Показники міжрегіональної диференціації	Показники внутрішньорегіональної диференціації
Обсяг ВРП на одну особу	–
Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу	+
Обсяг валової продукції сільського господарства на одну особу	–
Обсяг інвестицій в основний капітал на одну особу	+
Обсяг виконаних будівельних робіт на одну особу	+
Обсяг прямих і іноземних інвестицій на одну особу	–
Сума податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та державних цільових фондів на одну особу	+
Обсяг доходів місцевих бюджетів без трансфертів (загальний і спеціальний фонд) на одну особу	+
Обсяг експорту товарів на одну особу	–
Розмір середньомісячної заробітної плати працівників	+
Розмір заборгованості з виплати заробітної плати на одного працівника	+
Рівень безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років	+
Рівень забезпечення населення житлом на одну особу	+
Рівень злочинності в розрахунку на 10 тис. населення	+
Середній розмір пенсій	+
Співвідношення чисельності пенсіонерів до середньо облікової чисельності працюючих	+

Четвертий етап (починаючи з 2014 р. і по цей час) характеризується офіційним визначенням засад державної регіональної політики, визначенням порядку використання коштів державного фонду регіонального розвитку.

У 2014 р. Кабінетом Міністрів України була затверджена Державна стратегія регіонального розвитку до 2020 року [14].

Стратегічною метою реалізації державної регіональної політики у цьому документі визначено створення умов для динамічного, збалансованого розвитку регіонів України з метою забезпечення соціальної та економічної єдності держави, підвищення рівня конкурентоспроможності

регіонів, активізації економічної діяльності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних та інших стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання [14].

З метою реалізації головної мети у Державній стратегії – 2020 передбачено наступні стратегічні та операційні цілі (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Стратегічні та операційні цілі Державної стратегії – 2020 [14]

Стратегічні цілі	Операційні цілі
Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення ролі та функціональних можливостей міст у подальшому розвитку регіонів; – створення умов для поширення умов позитивних процесів розвитку міст та інших територій, розвиток сільської місцевості; – підвищення ефективності використання внутрішніх факторів розвитку регіонів
Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток.	<ul style="list-style-type: none"> – виконання завдань і здійснення заходів, спрямованих на вирішення актуальних проблемних питань Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; – забезпечення комфортного та безпечного життєвого середовища для людини незалежно від місця її проживання; – розвиток міжрегіонального співробітництва
Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку	<ul style="list-style-type: none"> – децентралізація влади, реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою; – удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на загальнодержавному та регіональному рівні; – підвищення якості державного – управління регіональним розвитком;
	<ul style="list-style-type: none"> – посилення міжгалузевої координації в процесі планування та реалізації державної регіональної політики; – інституціональне забезпечення регіонального розвитку

У Державній стратегії – 2020 визначено механізм її реалізації, який включає в себе: органи, що забезпечують реалізацію стратегії; систему організації процесу стратегічного планування регіональним розвитком; координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

У Державній стратегії – 2020 передбачено наступні інструменти її реалізації:

- план заходів щодо реалізації Стратегії;
- регіональні стратегії розвитку;
- план заходів щодо реалізації регіональних стратегій розвитку;
- угоди щодо регіонального розвитку;
- державні програми подолання депресивності окремих територій;
- державні програми розвитку транскордонного співробітництва;
- державні цільові програми в окремих сферах соціально-економічного розвитку;
- державні цільові програми розвитку окремих територій.

Фінансове забезпечення реалізації Державної стратегії – 2020 здійснюється за рахунок [132]:

- державного фонду регіонального розвитку;
- коштів галузевих (міжгалузевих) державних програм та бюджетних програм центральних органів виконавчої влади;
- субвенцій, інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
- коштів місцевих бюджетів;
- коштів технічної допомоги ЄС, інших міжнародних донорів, міжнародних фінансових організацій;
- коштів інвесторів, власних коштів підприємств.

Реалізація Державної стратегії – 2020 передбачається в 2 етапи.

На першому етапі (2014-2016 рр.) створюються нормативно-правові умови вирішення питань соціально-економічного розвитку регіонів, формування цілісної системи стратегічного, середньострокового і короткострокового прогнозування та планування; концентрація фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках і підтримка реалізації інвестиційних проектів.

На другому етапі (2017-2020 рр.) передбачається проведення інституційної реорганізації органів місцевого самоврядування; завершення формування нормативно-правового підґрунтя, реалізація державних інфраструктурних проектів.

Для реалізації Державної стратегії – 2020 Кабінетом Міністрів України в 2015 р. була затверджена Постанова «Деякі питання реалізації у 2015 – 2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» [14], в якій передбачається розробка низки проектів Законів, програм, проектів, підготовку методичного забезпечення формування системи планування регіонального розвитку, проведення моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів.

Державна стратегія – 2020 [14] і План заходів по її реалізації у 2015-2017 роках [15] розроблялися відповідно до затвердженої Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених стратегій і плану заходів.

У 2015 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято дві Постанови «Питання використання у 2015 році коштів державного фонду регіонального розвитку» [16] і «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку», а також Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Питання підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку», які упорядкували процес фінансування розвитку регіонів з державного бюджету.

Згідно з Наказом оцінка проектів, які подаються для фінансування з ДФРР, здійснюється за наступними критеріями (табл. 2.7).

Критерії оцінки проектів, які фінансуються ДФРР

Критерії оцінки проектів		Кількість балів	
1.	<u>Частка населення громади, на яку впливає реалізація проекту.</u> низька якість підготовки проекту, неможливо здійснити об'єктивну оцінку	0	
	а) проект має вплив на одну громаду б) впливає на 0-5% мешканців	5	
	а) проект має вплив одночасно на кілька громад /районів б) впливає на 5-20% мешканців	10	
	а) проект впливає на кілька районів області б) впливає на 20-50% мешканців	15	
	а) проект має вплив на всю область б) впливає на 50-100% мешканців	20	
	2.	<u>Ступінь впливу проекту на вирішення проблеми</u> низька якість підготовки проекту, неможливо здійснити об'єктивну оцінку	0
опосередкований вплив на вирішення проблеми		5	
незначний прямий вплив на вирішення проблеми		10	
частково вирішує проблему		15	
повністю вирішує проблему		20	
3		<u>Інноваційність проекту</u> низька якість підготовки проекту, неможливо здійснити об'єктивну оцінку	0
	проект застосовує традиційні підходи (технології)	5	
	підходи і технології до вирішення проблеми, які використовуються у проектах України, але відсутні в регіоні	10	
	проект застосовує підходи (технології) до вирішення проблеми, які не мають аналогів в Україні	15	
	проект відкриває (суттєво посилює) нові можливості для регіонального розвитку, створює «точки зростання» громади (регіону) у найближчій перспективі	20	
	4	<u>Участь у співфінансуванні проектів</u> для проектів: а) потенційно не спроможних вирішити проблему б) потенційно спроможних вирішити проблему	
низька якість підготовки проекту, неможливо здійснити об'єктивну оцінку		0	
а) співфінансування з місцевих бюджетів та інших джерел понад 10% б) співфінансування з місцевих бюджетів та інших джерел понад 30%		5	
а) співфінансування з місцевих бюджетів та інших джерел понад 20% б) співфінансування з місцевих бюджетів та інших джерел понад 60%		10	
а) співфінансування з місцевих бюджетів та інших джерел понад 30% б) співфінансування з місцевих бюджетів та інших джерел понад 70%		15	
а) співфінансування з місцевих бюджетів та інших джерел понад 40% б) співфінансування з місцевих бюджетів та інших джерел понад 80%		20	
5		<u>Соціально-економічна спрямованість проекту</u> низька якість підготовки, неможливо здійснити об'єктивну оцінку	0
		соціальний (або економічний) проект	5
	соціальний (або економічний) проект зі створенням додаткових економічних благ	10	
	економічний проект із соціальною (або економічною) складовою	15	
	економічний проект	20	
	Усього максимум 100 балів		

Таким чином проведений вище аналіз еволюції державної регіональної політики в Україні свідчить, що к 2016 року основне нормативно-законодавче забезпечення в країні було сформовано.

Але воно продовжує носити не зовсім системний характер. Крім того, практична реалізація вже прийнятих документів свідчить про недоопрацьованість або невиконання.

Так, нормативно-правові акти функції «прогнозування» державного управління регіональним розвитком не виконується. В країні майже відсутня система прогнозування на всіх рівнях ієрархії.

Функція «оцінка і аналіз соціально-економічного розвитку регіонів здійснюється за показниками, які у більшості своїй характеризують результат процесу, а ні фактори які його забезпечують.

Так, в табл. 2.8 наведено результат рейтингу оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України за напрямками: 1 – економічна та соціальна згуртованість; 2 – економічна ефективність; 3 – інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньо-економічна діяльність; 4 – фінансова самодостатність; 5 – розвиток малого та середнього підприємництва; 6 – розвиток ринку праці; 7 – розвиток інфраструктури; 8 – відновлювальна енергетика та енергоефективність; 9 – доступність та якість послуг у сфері освіти; 10 – доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я; 11 – соціальний захист та безпека; 12 – регіональне природокористування та якість довкілля.

Такий інструментарій механізму реалізації стратегії регіонального розвитку як державні цільові програми не виконує своєї функції.

На рис. 2.1 наведено стан державних цільових програм у 2015 році.

Як видно з рис. 3.3 на початок 2015 р. в Україні діяло 44 державних цільових програм. Із них планувалося профінансувати 38 на загальну суму 197,4 млрд. грн.. фактично було профінансовано 29 державних цільових програм на загальну суму 51,9 млрд. грн. або 26,2%.

**Рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України,
за даними [17]**

Регіон	Загальна площа регіону	Місце регіону за напрямом											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
м. Київ	1	1	1	1	1	1	1	6	15	2	1	8	2
Харківський	2	10	12	11	3	5	7	14	2	1	9	6	3
Чернівецький	3	9	13	17	4	2	15	3	18	16	3	5	19
Івано-Франківський	4	7	6	10	24	6	16	17	6	14	5	3	18
Дніпропетровський	5	5	3	4	8	22	4	1	10	6	15	13	21
Київський	6	6	10	6	2	17	6	4	5	18	14	14	23
Вінницький	7	16	4	19	7	11	2	5	1	9	10	20	17
Закарпатський	8	2	16	2	6	7	9	10	7	25	4	23	8
Львівський	9	4	9	13	12	13	10	7	11	22	7	10	16
Черкаська	10	15	7	23	13	14	11	16	14	3	13	9	5
Рівненська	11	14	20	21	11	15	18	23	3	24	2	1	20
Волинська	12	18	8	8	10	19	12	13	9	20	8	2	26
Хмельницька	13	20	14	14	23	10	19	9	13	8	11	7	12
Полтавська	14	11	2	3	20	20	23	11	21	12	12	11	7
Тернопільська	15	12	21	18	9	23	22	2	23	23	6	4	4
Житомирська	16	19	17	20	21	3	20	12	4	15	17	18	6
Запорізька	17	8	5	12	18	21	5	15	20	10	18	15	14
Одеська	18	3	22	15	22	9	3	8	17	21	21	16	22
Сумська	19	23	18	9	15	16	13	21	8	5	16	22	10
Херсонська	20	13	19	5	5	8	21	22	22	13	22	17	11
Кіровоградська	21	22	15	22	19	4	17	18	12	7	19	21	24
Миколаївська	22	17	11	7	17	18	8	20	19	11	20	25	15
Чернігівська	23	21	23	16	16	12	14	19	16	4	23	24	13
Луганська	24	25	24	25	14	25	25	25	24	19	–	12	1
Донецька	25	24	25	24	25	24	25	24	25	17	–	19	9

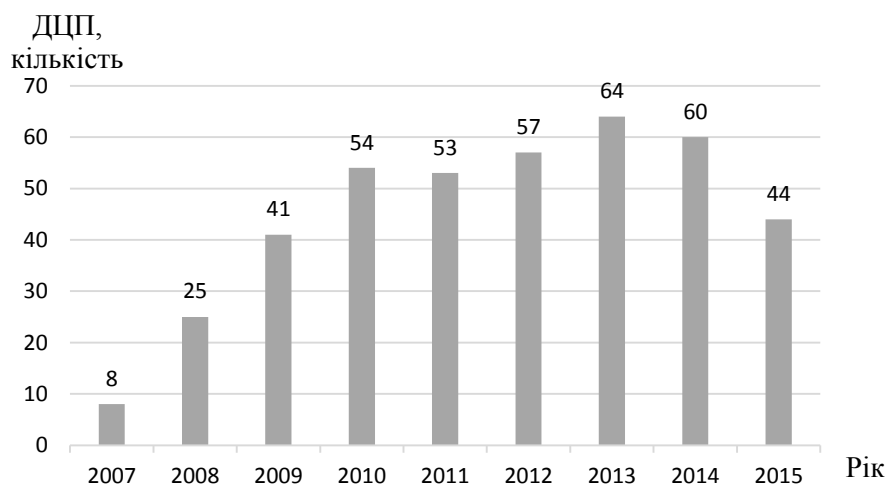

Рис. 2.1. Динаміка кількості діючих ДЦП в Україні в 2007-2015 рр.

За джерелами фінансування здійснювалося наступним чином (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Фінансування державних цільових програм в 2015 р.

Джерело фінансування	План	Факт	%
Державний бюджет	44,3	29,8	67,3
Місцеві бюджети	8,1	1,6	19,8
Інші джерела	145	20,5	14,1
Разом	197,4	51,9	26,3

За спрямованістю ДЦП в Україні в 2015 р. розподілилися наступним чином (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Розподіл ДЦП в Україні за спрямованістю в 2015 р.

Спрямованість	Кількість		Обсяг фінансування, млрд. грн.		%	Частка від загального фінансування, %
	план	факт	план	факт		
Соціальні	13	10	4,8	5,3	110,4	10,2
Економічні	11	7	181,6	42,2	23,2	81,3
Екологічні	6	5	7,9	3,5	44,3	6,7
Оборонні	3	2	1,4	0,03	2,1	1,8
Науково-технічні	3	3	0,7	0,7	100	
Правоохоронні	1	1	0,9	0,1	11,1	
Інші	1	1	0,1	0,1	100	
Усього	38	29	197,4	51,9	26,3	100

Серед системних недоліків виконання державних цільових програм можна назвати наступні:

– не стали дієвим та ефективним інструментом реалізації державної політики, що забезпечує розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць. Вони виконують роль формального папірця з декларацією про наміри щось зробити;

– в рамках планування та використання коштів державного бюджету не враховується в повному обсязі механізм пріоритетності вирішення проблеми. Фінансові ресурси спрямовуються розпорознено;

–прогнозні обсяги фінансових ресурсів програм, у тому числі коштів державного бюджету, не узгоджуються з реальними можливостями їх фінансування;

–всупереч вимогам діючого законодавства жодна програма не містить методики оцінки ефективності її виконання, що повинна бути розроблена державним замовником з урахуванням специфіки програми та місцевих результатів;

–з боку державних замовників має місце формальний підхід до використання вимог чинного законодавства у сфері розроблення та виконання державних цільових програм;

–відсутність можливості здійснення контролю з боку громадськості;

–незадовільне звітування державних замовників: недотримання строків подання, інформація подається не в повному обсязі та не за всіма виконавцями.

Так, у 2015 р. фінансування розвитку регіонів з ДФРР в 2015 р. фактично не вплинуло на їх соціально-економічний розвиток, так як було спрямовано на вирішення сьогоденних задач (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Структура розподілу проектів, які фінансувалися з ДФРР в 2015 р. за напрямками

За регіонами України розподіл коштів з ДФРР на проект в 2015-2016 рр. здійснювалося наступним чином (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Фінансування проектів з ДФРР за регіонами України в 2015-2016 рр.

Регіон	2015 р.			2016 р.	
	перед- бачено коштів, млн. грн.	касові видатки, млн. грн.	викорис- тання коштів, %	перед- бачено коштів, млн. грн.	у % до перед- баченого у 2015 р.
1	2	3	4	5	6
Вінницький	148,7	127,0	85,4	140,8	94,7
Волинський	95,7	86,6	90,5	91,5	95,6
Дніпропетровський	177,4	169,4	95,5	182,8	103,0
Донецький	234,0	141,3	60,4	239,5	102,4
Житомирський	116,0	109,3	94,2	109,6	94,5
Закарпатський	115,5	80,3	69,5	110,5	95,7
Запорізький	95,6	55,4	57,9	98,5	103,0
Івано-Франківський	127,0	125,3	98,7	121,4	95,6
Київський	93,0	85,0	91,4	97,1	104,4
Кіровоградський	90,7	84,8	93,5	54,7	60,3
Львівський	136,8	127,4	93,1	222,5	162,6
Миколаївський	62,9	54,7	87,0	65,0	103,3
Одеський	129,1	112,1	86,8	134,1	103,9
Полтавський	78,6	71,0	90,3	80,8	102,8
Рівненський	106,5	88,5	83,1	101,9	95,7
Сумський	104,1	65,4	62,8	97,8	93,9
Тернопільський	98,6	95,0	96,3	93,8	95,1
Харківський	147,4	133,0	90,2	152,6	103,5
Херсонський	98,5	57,0	57,9	93,4	94,8
Хмельницький	120,1	114,5	95,3	113,7	94,7
Черкаський	67,9	67,3	99,1	69,8	102,8
Чернівецький	83,5	67,9	81,3	79,9	95,7
Чернігівський	98,0	84,0	85,7	91,9	93,8
м. Київ	154,6	154,3	99,8	162,7	105,2
Усього	2900	2377	82,0	3000	103,4

Як свідчать наведені дані, фінансування проектів з регіонального розвитку у 2016 р. скоротилося у 13 регіонах країни. найбільш суттєве скорочення спотсєргіалося у Кіровоградському, Чернігівському та Сумському регіонах.

ВИСНОВКИ

В ході написання наукової роботи досліджено основні закономірності формування тенденцій диференціації соціально-економічного розвитку регіонів України.

Узагальнено досвід здійснення державної підтримки проблемних регіонів України й розроблена структурно-логічна модель дослідження законодавства України з регіонального розвитку, яка базується на таких компонентах: часовий вимір; об'єкт управління; функції державного управління; нормативно-правове, організаційне, інструментальне, фінансове забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» №2850-IV від 08.09.2005 р.
2. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» №504-р від 04.10.2006 р.
3. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» №1001 від 21.07.2006 р.
4. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» №106 від 31.01.2007 р.
5. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження порядку обліку державних цільових програм» №250 від 31.07.2007 р.
6. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм» №742 від 24.06.2010 р.
7. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання» №367 від 04.12.2006 р.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки, укладання та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди» №751 від 23.05.2007 р.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення Змін до Порядку підготовки, укладання та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідно типової угоди» №748 від 13.08.2012 р.
10. Закон України «про державно-приватне партнерство» №2404-VI від 01.07.2010 р.

11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в АР Крим і обласного значення для визначення територій депресивними» №860 від 24.06.2006 р.

12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів та міст обласного, республіканського в АР Крим значення для визначення територій депресивними» №235 від 02.03.2010 р.

13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньо регіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів» №476 від 20.05.2009 р.

14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» №385 від 06.08.2014 р.

15. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» №821 від 07.10.2015 р.

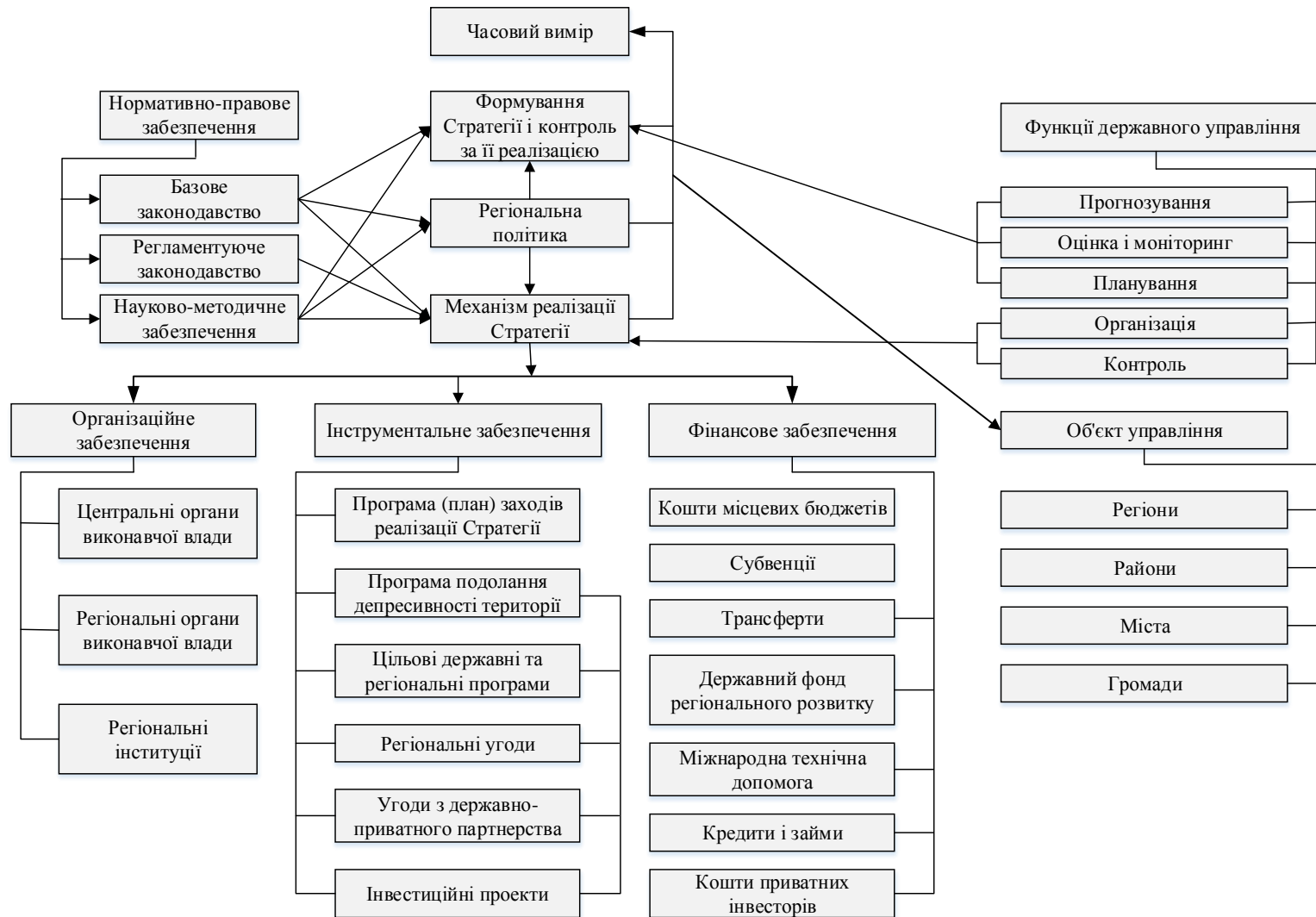
16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів» №931 від 11.11.2015 р.

17. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv>

ДОДАТКИ

Ієрархія законодавства в Україні

Структурно-логічна модель дослідження діючого в Україні законодавства з регіонального розвитку

Система прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку в Україні

Система прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України

Період (років)	Об'єкт		
	країна	регіони	галузі (види економічної діяльності)
Послання Президента України до народу; Щорічні по позачергові Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище			
Довгостроковий (понад 5 років)	Стратегія економічного та соціального розвитку України	Державна стратегія регіонального розвитку; Регіональні стратегії розвитку АР Крим, областей, м. Києва і Севастополя	Стратегії розвитку галузей економіки (сфер діяльності) (у разі необхідності)
Середньостроковий (до 5 років)	Програма діяльності КМУ Прогноз економічного та соціального розвитку України Основні напрями бюджетної політики і прогноз показників зведеного та державного бюджетів в Україні Державні цільові програми Стратегічні плани роботи центральних органів виконавчої влади	Прогноз економічного та соціального розвитку АР Крим, областей, мм. Києва і Севастополя (за рішенням місцевих органів влади)	
Короткостроковий (один рік)	Основні напрями економічної політики України Прогноз економічного та соціального розвитку України Основні задачі грошово-кредитної політики на наступні і подальші роки Основні напрями бюджетної політики Державний бюджет України План дій КМУ щодо виконання програми діяльності КМУ Річний план роботи центральних органів виконавчої влади	Бюджети адміністративно-територіальних одиниць та програм їх соціально-економічного розвитку	

Пріоритетні напрями розвитку регіонів України згідно Державної регіональної стратегії – 2015 [3]

Регіон	Пріоритетні напрямки розвитку															Разом
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
АР Крим	1	1	1	1	1	1										6
Вінницький	1	1	1	1			1	1								6
Волинський	1	1	1	1		1		1	1	1	1					9
Дніпропетровський		1			1	1	1					1				5
Донецький			1		1	1	1		1		1	1				7
Житомирський				1			1				1	1				4
Закарпатський	1	1			1			1								4
Запорізький	1	1		1	1						1					5
Івано-Франківський	1	1			1						1		1			5
Київський	1	1	1	1			1		1		1		1			8
Кіровоградський		1	1	1		1	1			1	1					7
Луганський		1	1		1	1	1		1			1				7
Львівський	1	1		1		1		1						1		6
Миколаївський	1	1		1	1		1				1					6
Одеська	1	1	1	1				1	1							6
Полтавський		1		1			1				1					4
Рівненський			1	1							1	1	1			5
Сумський		1	1	1			1	1								5
Тернопільський	1	1		1			1						1		1	6
Харківський		1	1				1	1	1			1	1		1	8
Херсонський	1	1	1	1	1		1		1							7
Хмельницький	1	1		1			1						1		1	6
Черкаський		1		1			1				1		1			5
Чернівецький	1	1	1	1	1			1	1							7
Чернігівський	1			1			1	1				1	1			6
м. Київ	1	1	1				1		1				1	1	1	8
м. Севастополь	1	1	1	1			1		1							6
Усього	17	23	15	20	10	7	18	9	10	2	10	8	8	3	4	

